

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ *

(URBANISME)

Ἀντικρύσαμε στὸ ἀλησμόνητο ταξίδι μας τὴ Θαυμάσια Γῆ τῆς Γαλλίας, μ' ὅλες τὶς δροσιές της, καὶ ὅλη τὴν καλωσύνη της. Τὰ ἔργα τῶν περασμένων στηριγμένα στὴν εὐσυνείδητη καὶ ἀβίαστη δουλειὰ τῶν τεχνιτῶν τοῦ μεσαίωνα.

Τί πύργοι, τί γοτθικὲς ἐκκλησιές, τί ἀπλὰ λαϊκὰ σπίτια, ὅλα σφραγισμένα μὲ τὸ ἴδιο μετρημένο γούστο ποὺ χαρακτήρισε τὴν πιὸ δυνατὴ καὶ πιὸ προχωρημένη ἐποχὴ τῆς Δύσης... Ποιὸς θὰ μᾶς διηγηθῇ τὴ ζωὴ τῶν ἀγωνημένων ποὺ δούλεψαν ἀσύγκριτα στὰ χωριά τους, μακριὰ ἀπὸ τὰ κέντρα ποὺ ἀπορροφοῦν ὅλη τὴ δύναμη τῆς χώρας γιὰ νὰ ικανοποιήσουν τὴ ματαιοδοξία τοῦ μονάρχου;

Στὰ μάτια μας μὲ ἀναλογίες καθεδρικῶν ναῶν καὶ προοπτικὲς ἀκλόνητων καμπαναριῶν, στηριγμένοι στὰ δαιμόνια χέρια τῆς ἰσορροπίας, οἱ ἴδιοι οἱ τεχνίτες δὲν ὀρθώνονται μνημεῖα ἄρτια ὧλων τῶν πεποιθήσεων, ὧλων τῶν ἀγώνων ὧλων τῶν ἐλπίδων;

Δὲ νοσταλγήσαμε μόνο τὶς περασμένες ἐποχές, δὲν λυπηθήκαμε μόνο ὅλο τὸν ἄχρηστο πλοῦτο ποὺ ἴσως νὰ κρύβουμε μέσα μας, δὲν ἀγαπήσαμε μόνο, ὅταν ἐσυγκρίναμε τὰ φτωχὰ καὶ κακόμετρα δείγματα τῆς γνώσης μας καὶ τῆς τέχνης μας, μὰ ἐπονέσαμε γιὰ ὅλους ποὺ πέρασαν χαρούμενοι καὶ ικανοποιημένοι καὶ δὲν εἶδαν πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα τὰ φέρομε μέσα μας, μέσα στὴν καρδιά μας, μέσα στὰ χέρια μας, πὼς πρέπει καὶ μεῖς νὰ πιστοποιήσουμε τὴν ἀγάπη μας σὲ ἀνάλογα ἔργα, ἂν πραγματικὰ ἐννοοῦμε ὅλα τὰ μαθήματα καὶ ὅλες τὶς χαρὲς τῶν τεχνιτῶν ποὺ τὰ δημιούργησαν.

Εἴμεθα εὐτελισμένοι ὅταν ἀντικρύζουμε ἓνα κομμάτι, μιὰ γωνιά ποὺ χαρακτήρισε γιὰ τοὺς αἰῶνες ἡ ἐποχὴ της. Κι εἴμεθα ικανοποιημένοι πὼς ἐμεῖς διακρίνουμε τὴν ἀπόλυτη ὁμορφιὰ τοῦ ἔργου. Αἰσθητικὴ ἀπόλαυση, δηλαδὴ ὁμολογία τῆς ἀνικανότητάς μας. Τὸ ἔργο τέχνης δὲν γίνηκε μολαταῦτα γιὰ νὰ μᾶς χαρίσῃ μιὰ αἰσθητικὴν ἀπόλαυση. Κι εἶναι μόνο τὰ ψεύτικα ἔργα ποὺ ἀρκοῦνται σ' αὐτὴ τὴν ἐπιτυχία. Τὸ ἀληθινὸ ἔργο κλείνει μέσα του μιὰ πίστι, μιὰ ἐλπίδα, ἓνα μάθημα. Πὼς θὰ τὸ γνωρίσουμε ἂν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι δὲν ζοῦμε, δὲν πιστεύουμε, δὲν ἐλπίζουμε καὶ δὲν μαθαίνομε;

Νοσταλγήσαμε τὴν ἀποστολὴ τῶν ἀγνώστων τεχνιτῶν ποὺ δούλεψαν ἀσύγκριτα στὰ χωριά τους, γιατί ἐμεῖς δὲν ἔχομε χωριά γιὰ νὰ ἐργασθοῦμε χωρὶς φιλοδοξίες. Πὼς θὰ δουλέψουμε ὅταν δὲν ἔχομε χωριά;

Ποτὲ δὲν ἐχτίσθηκε ἐκκλησιὰ στὴν ἐρημιά.

Ἔτσι προαισθανθήκαμε ὅλο τὸ οἰκοδόμημα μὲ κάθε του διαμέρισμα, καὶ ἐπροσέξαμε κάθε λεπτομέρεια καὶ κάθε γραμμὴ. Κι ἂν τὸ κτίριο εἶναι κατοικημένο δὲν θὰ βρεθῇ μιὰ γωνιά γιὰ μᾶς;

(*) Ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ x. Adolphe Dervaux: «Τὸ Κτίριο καὶ τὸ Περιβάλλον».

Θὰ στήσωμε τὸ σκαμνὶ μας καὶ θὰ δουλέψωμε τὰ χάρτινα σπίτια μας, καὶ τὶς χάρτινες ἐκκλησίες.

Διαβάζοντας τὴ μελέτη τοῦ κ. Adolphe Dervaux «τὸ κτίριο καὶ τὸ περιβάλλον» παρακολογησάμε γνώριμες καὶ κρυφές μας σκέψεις. Ξεκαθαρίσαμε καὶ θεμελιώσαμε πολλὰ παρατηρήσεις, συναρμολογήσαμε σκόρπιες καὶ ἀσύνδετες ιδέες καὶ συγκεντρώσαμε σ' ἓνα σύνολο τὶς ἀντιλήψεις τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Dervaux, ὅλο τὸ σύστημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν πόλεων.

Ἐπιστοποιήσαμε γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα πόσο λείπει τὸ γούστο καὶ ἡ τέχνη στὴν ἐποχὴ μας, καὶ τὸ ἀδύνατο μιᾶς βαθμιαίας καλλιτέρευσης, ἀν δὲν ζητήσωμε ριζικὰ πὰ τὴ μεταβολή.

Ἀναλύομε σύντομα τὴ μελέτη τοῦ κ. Dervaux καὶ συστήνομε τὸ διάβασμα τοῦ καλοῦ αὐτοῦ βιβλίου πού μᾶς δείχνει πόσο ἀπλά καὶ φανερά εἶναι ὅλα τὰ ἀρχιτεκτονικὰ προβλήματα, καὶ πόσο παραστράτησαν καὶ ἐσκόνταψαν οἱ σύγχρονοι τεχνίτες πού θυσίασαν κάθε ἀρχὴ καὶ κάθε παρατήρηση στὸ ὀφελιμιστικὸ καὶ συμφεροντολογικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Ὁ κ. Dervaux ἀναλύει τὸν χαρακτήρα τῶν πόλεων στὴ σχέση τους μὲ τὸ τοπεῖο πού τὶς τριγυρίζει. Ἀνατρέχει στὶς ἀρχικὲς συνθήκες πού τὶς ἐγέννησαν. Στὴν πεδιάδα κοντὰ στὸ ποτάμι, ρεῦμα ἐμπορίου καὶ εὐημερίας, ἡ πόλη ξαπλώθηκε φυσικώτατα. Στους μεγάλους ἐμπορικὺς δρόμους, ἡ ἀνάγκη σταθμῶν δίνει τὴ βάση νέας πόλης. Οἱ εἰσφορὲς τῶν ἐμπόρων καὶ ἡ ἐλξη τῶν ἀνοιχτῶν δρόμων, ἡ ἐπίδραση τῶν καλῶν πραγμάτων πού εἶτε περνοῦν εἶτε μένουν, σπρώχνει τοὺς κατοίκους πρὸς τὴν πρόοδο. Οἱ πλαγιὲς τῶν βουνῶν καὶ τὰ ἀκρωτήρια εἶναι κατάλληλα γιὰ τὴ φρούρηση τῶν περιχώρων. Ἐτσι γύρω ἀπὸ τὸ κάστρο μαζεύονται οἱ στρατηγικὲς πόλεις. Ἡ γραφικότης τους ὅλο καὶ αὐξάνει μὲ τὸ νὰ ὑπερνικᾷ τὶς δυσκολίες τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ. Τραβηγμένοι ἀπὸ τὴν ἡρεμία τοῦ κόλπου οἱ ταξιδευτὲς πού ἀρράβανε καὶ οἱ φυγάδες τοῦ ἐσωτερικοῦ πού σταμάτησαν, ἔχτισαν τὰ σπίτια τους, ἄλυσσίδα τριγύρα. Ἄν τὰ σπίτια φοβισμένα ἀπὸ τὸν ἄνεμο σκαρφαλώνουν ταπεινὰ πάνω στοὺς βράχους, τὸ καμπαναριὸ τῆς ἐκκλησιᾶς σημαίνει στὸ ναῦτη, πού ἐπιστρέφει, τὸ καταφύγιο. Στὴν ἄμυνά τους κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν οἱ ἄνθρωποι ἔφθασαν στὸ σημεῖο νὰ κατοικήσουν γύρω ἢ καὶ μέσα στὶς λίμνες ἢ χτίζοντας πόλεις ὡς πάνω στὰ σκεπασμένα ἀπὸ τὴ θάλασσα νησιά. Παραδείγματα, οἱ ξωτικὲς ὁμορφιὲς τῆς Βενετίας, τοῦ Ἀμστερδαμ ἢ τοῦ Τόκιο. Οἱ παλαιοὶ συνοικισμοὶ μέσα στὰ δάση ἔχασαν τὸν χαρακτήρα τους μὲ τὸν ἐξαφανισμὸ τῶν δασῶν. Μὲ τὸν XIV αἰῶνα οἱ πόλεις ἄφοβα καὶ αὐθόρμητα φυτρώνουν στὶς ἀνοιχτὲς πεδιάδες. Οἱ δρόμοι τους εἶναι κανονικοὶ σὲ τετραγωνικὸ συχνὰ διάγραμμα. Οἱ πλατεῖες, οἱ βρῦσες καὶ τὰ παζάρια ξανοίγουν τὴν ἥσυχη ρυθμιότητα τους σὲ κανονικὲς εὐρυθμίες. Σὲ θανασία τοπεῖα καὶ γραφικὲς ἐξοχές, τὰ τελευταῖα χρόνια, χτίστηκαν οἱ πλούσιες καὶ καλοσυντηρημένες ἀστικὲς ἐξοχὲς διασκέδασεων καὶ λουτροπόλεις. Μεγάλα ξενοδοχεῖα καὶ πλούσια καζίνα, πάρκα καὶ περίπτερα πού ἐνθυμίζουν τὸν ψεύτικο διάκοσμο μελοδράματος. Βίλες ὅλων τῶν ρυθμῶν ἀνάλογα μὲ τὴ ματαιοδοξία τῶν πλουσιῶν κυρίων τῶν. Σύνολο πού χαρακτηρίζει τὴν ἄγνοια καὶ τὴν περιφρόνηση τῆς ἐποχῆς γιὰ τὸ Καλὸ.

Ὁ Dervaux στήν καλωσύνη του λέγει πὼς πρέπει σύντομα νὰ προνοηθῶν ἔξοχικοὶ συνοικισμοὶ γιὰ τὸν ἐργατικὸ κόσμον «κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἄλλων κοινωνικῶν τάξεων». Μᾶς σημειώνει ὁμως πὼς οἱ ἀρχιτέκτονες πρέπει ν' ἀποφύγουν νὰ μιμηθοῦν μὲ κατώτερα ὑλικά, τὸν προπετὴ πλοῦτον τῶν λουτροπόλεων. Γύρω στὶς ἀγροτικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις ἐχτίσθησαν οἱ ἀγροτικὰς καὶ βιομηχανικὰς πόλεις. Ἀπὸ συνήθεια καὶ ἐκ τῶν προτέρων νομίζουσιν πὼς ἡ βιομηχανικὴ πόλις πρέπει νὰ στερεῖται κάθε ὁμορφιά. Τὰ βιομηχανικά χωριὰ μὲ τὰ ἐργοστάσιά τους πρέπει νὰ διατηρήσουν τὸ δυνατό καὶ ἐργατικὸν τοὺς χαρακτῆρα ἔξω ἀπὸ κάθε ἀρχιτεκτονικὴ γνωστὴ μορφή. «Αὐτὴ ἡ ἀνθρωπομιμητικὴ, γεμάτη ἀπὸ παραγωγικὴ ἐνέργεια, φθάνει τὸ ἴδιον βαθμὸν τῆς τελείας ὁμορφιάς στὸ σύνολόν της, ὅπως καὶ τὸ ἔργο τοῦ καλλιτέχνη μὲ λεπτὸ γοῦστο».

Ἔτσι ὁ κ. Dervaux ἀναλύει καὶ χωρίζει τὸν χαρακτῆρα κάθε πόλης στὴ σχέση της μὲ τὸ τοπεῖο ποὺ τὴν περιβάλλει, σ' ὅλη τὴν ἱστορικὴν της ἐξέλιξιν.

Κάθε γενεὰ τῶν κατοίκων προσέφερε στὴ γραφικότητα τῆς ζωῆς της τὴν ἴδια της προσωπικότητα καὶ τὸ ἰδικόν της γοῦστο. Ὑστερα ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον ἔρχονται οἱ ἀτμοσφαιρικοὶ παράγοντες ποὺ παίζουν σπουδαῖον ρόλον στὸ χαρακτῆρα κάθε πόλης. Γι' αὐτὸ ἐξετάζει ὁ κ. Dervaux τὴν σχέση τοῦ κλίματος μὲ τὴν ὅλη ζωὴ τῆς πόλης. Πὼς δηλαδὴ ὁ ἥλιος, ἡ βροχὴ, τὰ χιόνια καὶ οἱ ἄνεμοι ἐπιδράζουσιν τὴν ὑγιεινὴν τοῦ συνοικισμού, καὶ πὼς ἡ πόλις πρέπει ἀνάλογα νὰ προσανατολισθῇ.

Βασικὴ ἀρχὴ εἶναι, τὰ σπίτια νὰ τὰ χτυπᾷ ὁ ἥλιος. Ἔτσι κανονίζεται ἡ διεύθυνσις καὶ τὸ ἀνοιγμα τοῦ δρόμου καὶ τὸ ὕψος κάθε σειρᾶς οἰκοδομῶν. Τουλᾶχιστον μιὰ πλευρὰ τῶν σπιτιῶν νᾶναι μεσημβρινή. «Ἄς μεθύσωμε ἀπὸ ἥλιον. Ἄς περάσῃ ὅλους μας τοὺς πόρους· ἄς προσφέρωμε τὸ σῶμα μας στὴν καυτερὴν του θωπεΐαν ὅπως οἱ γάτες, οἱ σκύλοι, οἱ σαῦρες, τὰ ζῶα μὲ τὸ γερὸ ἔνστικτον. Μονο τὰ νυχτόβια εἶναι βρωμερά· ποντικοί, κατσαρίδες, ὄνια ὑποῦλα, καταστρεπτικά. Νὰ δυσπιστοῦμε στὸν ἄνθρωπον ποὺ χωρὶς καμμιά ὀφθαλμικὴ πάθησιν ἀνοικοκλείει τὰ μάτια του μπροστά μας καὶ τὰ στρέφει ἀπὸ τὸ φῶς».

Στὰ θερμὰ κλίματα καὶ στὶς ξεστὰς ἐποχὰς νὰ ζητοῦμε τὴ παρήγορον σκιὰ κανονίζοντας τὸ πλάτος τοῦ δρόμου καὶ φυτεύοντας δέντρα — πάντα στὴν ἀληθινὴν ἀναλογίαν τῆς τοποθεσίας καὶ τοῦ εἴδους τῆς πόλης. Ἀκόμα θὰ λογαριάζωμε τοὺς ἀνέμους καὶ τὴ συνήθη διεύθυνσίν τους σὲ κάθε μέρος γιὰ νὰ δώσωμε τὴν ἀντίθετον στροφὴν καὶ κατεύθυνσιν στοὺς δρόμους ὥστε ν' ἀποφύγωμε κάθε ζημίαν καὶ δυσκολίαν τῆς συγκοινωνίας. Κατ' ἀρχὴν καὶ γενικὰ νὰ ἀποφεύγωμε κάθε συμμετρίαν καὶ τακτοποιημένη εὐρυθμίαν πάνω σὲ προσχεδιασμένον ἄξωνα, ὅταν αὐτὸς θάχει ὡς ἀποτελεσμα νὰ κρῖβῃ τὸν ἥλιον ἢ νὰ ἀφήνῃ ἐλεύθερον πέρασμα στὸν ἄνεμον.

Τὰ χιόνια παίζουν μεγάλον ρόλον στὴ φόρμα τῆς στέγης, γι' αὐτὸ ἡ μεγάλῃ της ποικιλίᾳ στὰ βορεινὰ κλίματα. Ἐπίσης καὶ οἱ βροχεῖς. Μὲ τὸ μολύβι, τὸ χαλκὸ καὶ τὸν τσίγκον ὡς προφυλακτικὰ στὰ βροχερά μέρη ἐπέτευχαν περιέργως καὶ γραφικὰς σιλουέτες. Στὰ ψυχρὰ κλίματα, τὰ σπίτια χτίζονται κοντὰ τῷ ἄλλῳ. Τὰ διπλὰ παράθυρα ἔχουν τὸ λόγον τους. Οἱ καπνοδόχοι τονίζουν τὸ ρυθμὸν ἀπὸ τὸ πρὸ φτωχὸ χωριάτικον σπίτι ὡς τὸ κάστρο τοῦ Chambord. Στὶς παραθαλάσσιες πόλεις πρέπει νὰ καταπολεμηθῇ ὁ ὕψους

θαλασσινὸς ἀέρας πού τρώγει καὶ διαπερνᾷ κάθε ὑλικό· γι' αὐτὸ οἱ τοῖχοι εἶνε παχιοί.

Εἶδαμε πὺς τὸ τοπεῖο καὶ οἱ κλιματολογικοὶ ὅροι χαρακτηρίζουν κάθε οἰκοδομή. Πὺς δηλαδὴ τὰ ντόπια ὑλικά — μιὰ πού παντοῦ δὲν εἶναι τὰ ἴδια — θὰ ξεχωρίσουν τὸν χαρακτηῖρα τοῦ συνοικισμού. Καὶ εἶναι ἀλήθεια πὺς ἡ σημερινὴ εὐκολία τῶν συγκοινωνιῶν ἐπιτρέπει σύντομη καὶ σχετικὰ εὐθυνὴ μεταφορὰ τῶν ὑλικῶν, μὰ πάντα ἡ πόλη θὰ ξοδεύῃ τὰ προϊόντα της. «Στὸ μέρος πού ἡ πέτρα ἀφθονεῖ οἱ ἄνθρωποι γνώρισαν πάντα τέλεια νὰ τὴν λαξεύσουν, νὰ τὴν συνδέσουν, τὰ τὴν κορνιζάρουν καὶ νὰ τὴν σκαλίσουν».

Οἱ Νορβιγοί, ξακουστοὶ ναυπηγοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ χτίζουν ἀπὸ ἔλατο τὰ σπίτια τους. Στὸ μεσαῖωμα οἱ πόλεις ἦσαν ξύλινες γιατί ἡ χώρα ἦταν γεμάτη δάση. «Καὶ γενικά, οἱ χώρες πού γνώρισαν νὰ ἐφαρμόσουν τὰ ἴδια ὑλικά στὴν ἀρχιτεκτονικὴ του, αὐτὲς γνώρισαν τὴν ἀρετὴς τοῦ ὀρθολογισμού καὶ τῆς ὁμορφιάς». Ἡ σύσταση τοῦ ἐδάφους θὰ ἐπιδράσῃ ὅχι μόνο τὰ θεμέλια ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλη οἰκοδομή. Ἔτσι στὰ ὑγρὰ κλίματα καὶ στὶς χώρες πού ὑποφέρουν ἀπὸ πλημμύρες τὸ ἰσόγειο καὶ ἀκόμα τὸ ὑπόγειο εἶναι πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους.

Μὲ τὴν καταπληκτικὴ ἀνάπτυξη τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας τὰ τελευταῖα χρόνια, καὶ μὲ τὴν νέαν κοινωνικὴν ἀνάγκαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀνακαλύψει τῆς ἐποχῆς μας, πού ὅλο καὶ σπεύδει στὴν κοινῶς ἐννοούμενη πρόοδο, οἱ ἄνθρωποι συνοικισμοὶ — ὅπως καὶ τὸ ντύσιμο — πέρνουν ὁμοιομορφία, πού τείνει νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸ κατὰ παράδοση τοπικὸ πνεῦμα. Ἔτσι μόνο τὰ ντόπια ὑλικά, τὸ κλίμα καὶ ἡ γεωγραφικὴ τοποθεσία θά νὰ στοιχεῖα πού θὰ διακρίνουν κάθε πόλη καὶ χωριό.

Οἱ σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ σπαρμένοι σὲ κάθε γωνιά τί ποικιλία καὶ ὁμορφία θὰ ἔδιναν στὴν τοποθεσίαν ἂν οἱ μηχανικοὶ τῶν ἐταιρειῶν δὲν ἐπὶ ἡφύζαν δέκα καλούπια σταθμῶν, σύμφωνα μὲ τὸν πληθυσμὸν τοῦ μέρους καὶ τὸ συνήθη συνοικισμό τῶν ταξιδιωτῶν.

Ὅπως συχνὰ ἕνα σφαγεῖο παρουσιάζεται μὲ μορφὴ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ, ἄλλο τόσο πόσοι σταθμοὶ ἀνόντα ἀπὸ ντροπὴ ἔκρυψαν τὸν προορισμὸν τους κάτω ἀπὸ μάσκα γοτθικῶν ἢ Ἑλληνικῶν ναῶν ἢ παλατιῶν τῆς ἀναγέννησης! «Ὁ προορισμὸς κάθε οἰκοδομῆς πρέπει νὰ φαίνεται καθαρὰ καὶ ἀμέσως, ὅπως δὲν πρέπει νὰ ντρεπόμεθα νὰ δείχνουμε τὰ ὑλικά τοῦ κτιρίου ὅσο καὶ ἂν εἶναι ταπεινά». Νῶ ἀποφύγουμε κάθε κατάπλασμα. «Ὁ ἀρχιτέκτων δὲν πρέπει νὰ παρουσιάσῃ μιὰ βιομηχανικὴ πόλη ὡς τόπο καλοκαρινῶν ἀναπαύσεων, οὔτε ἕνα ἐργατικὸ δρόμο ὡς λεωφόρο λουτρόπολης οὔτε ἕνα σπίτι τεχνίτη ὡς πριγκιπικὸ παλάτι».

«Μόνο στὰ ἀρχαῖα σπίτια θὰ βροῦμε τὴν πιὸ ἀκριβὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα παράδοση. Ἡ μελέτη μόνο τοῦ παλαιοῦ τοπικοῦ πνεύματος θὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἀρχιτέκτονα τῶν πόλεων, πού ζητεῖ νὰ εἶναι λογικὸς χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ εἶναι σύγχρονος». Ὁ Dervaux δὲν μᾶς σπρώχνει στὴν ἀντιγραφὴ τῶν παλαιῶν σπιτιῶν, μὰ ζητᾷ νὰ μελετήσωμε τὴν ἐξαίσιαν μέθοδον τῶν προγόνων. «Μόνον ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς διατήρησε καλύτερα ὅλο τὸ ἐνστικτὸ πού χρειάζεται ἡ νύκτα γιὰ νὰ μείνῃ ὑγιής. Τόσο δὲ ἀσυνείδητα τὸν κατέχει ἡ παράδοση, πού τὸν ἐμποδίζει νὰ καλλιεφεύσῃ τὸ πατρικὸ του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ χωριάτης δύσκολα θὰ παραδεχθῇ κάθε

άλλαγή όσο κι αν αυτή του καλλιτερεύει τη ζωή του ως υγιεινή και ευημερία.

Οί οικονομικοί και κοινωνικοί όροι άλλαξαν καταπληκτικά με τη δραστηριότητα και την εξέλιξη της σύγχρονης ζωής. Νέα προβλήματα και νέες ανάγκες, έπομένως και νέα κτίρια παρουσιάζονται. Τό κοινό και οί περισσότεροι αρχιτέκτονες άδιαφορούν γιαυτή την άλλαγή φανταζόμενοι πώς δέν ενδιαφέρει την τέχνη. «'Ας επαναλάβουμε, λέγει ό κ. Derveaux, πώς ό,τι χτίζεται : ταπεινοί άγροτικοί συνοικισμοί ή πλούσια παλάτια, εργοστάσια, σχολεία ή άποτεφρωτικοί φούρνοι τών νεκρών, ό,τι δημιουργείται, δρόμοι συγκοινωνίας, οίκοδομες ή καλύβια, όλα πρέπει νάναι έργα τέχνης, άφού είναι έργα ανθρώπινα!» Καί πάρα κάτω, πάνω στο ίδιο μοτίβο της σχέσης του κτιρίου με τό περιβάλλον, τονίζει πώς ό αρχιτέκτων δέν πρέπει ποτέ νά χρησιμοποιήση τό ίδιο σχέδιο σπιτιών σέ διάφορες χώρες. Πόσα παραδείγματα ό καθένας μας δέν θά μπορούσε νά άραδιάση, πόσες άσχημίες, πόση λύπη.

Ή αναπτύσσει έτσι πόσο μετρημένα και με πόση άγάπη πρέπει νά υπολογισθί κάθε άνοιγμα πλατείας πού θά ξεχωρίση όρισμένο παλιό μνημείο, και πόσο ή αντίθεση της σιλουέτας τών γύρω κτιρίων θά τό χαρακτηρίση προσοπτικά. Σημειώνει ακόμα πώς τό μάκρος και τό πλάτος κάθε δρόμου πρέπει νά μελετηθούν προσεκτικά.

Πρέπει ν' αποφύγωμε τη μονotonία. Μά πώς ; άφού παντού, τά τελευταία χρόνια, τά αστικά μικρά και μεγάλα σπίτια, όλα χωρίς αξία, ύψώνονται πανόμοια και μονότονα : «Κουτιά για ένοίκιο όπου σ' όλα τά πατώματα άπαντούμε την ίδια διευθέτηση πάνω στο ίδιο σχέδιο, με τόν ίδιο φωτισμό, τό ίδιο άέρισμα, τό ίδιο χαρτί στους τοίχους, την ίδια θερμάστρα στην ίδια γωνία». Τό ίδιο μαγαζί θά χρησιμεύση για χασάπικο και για κουρείο, τό ίδιο για τράπεζα και χοροδιδασκαλείο. Τί άστεϊρευτη πηγή κατά της μονotonίας αν τά εργατικά σπίτια και τά μαγαζιά έχτιζοντο κατάλληλα για τά διάφορα επαγγέλματα. «'Η κοινωνία όπως είναι φκισμένη σήμερα είναι σπατάλη». Τά μάτια του σχεδιαστή και οί πνεύμονες του γραφειοκράτη καταστρέφονται τρομερά σέ κάμαρες πού δέν ταιριάζουν στο έπάγγελμά τους. Καί αρχίζει γεμάτο ύγεια και ειλικρίνεια, αλήθεια και παταήρηση, τό σκισάρισμα όλων τών επαγγελμάτων και του περιβάλλοντος πού πρέπει νά προσαρμόζεται σέ κάθε τους ανάγκη. «Στό μεσαίωνα, τά σπίτια του πλούσιου και του φτωχού φυσικά διέφεραν άναμεταξύ τους. Τά βρίσκομαι όμως όμορφα και τά δύο. Ή όμορφιά δέν γεννιέται από την πολυτέλεια μά από τίς αναλογίες και την επιμελημένη έκτέλεση».

Τήν γραφικότητα τών δρόμων θά μπορούσαμε νά επιτύχωμε στη μελετημένη ταξινόμηση και επίπλωσή τους. Γιατί και ό δρόμος έχει τά επιπλά του : τά πεζοδρόμια, τά δέντρα, τά κιόσκια, τους πάγκους, τά ούρητήρια κ.τ.λ., πού πρέπει νά σχεδιασθούν ανάλογα με την τοποθεσία τους και τά τριγύρω.

Ό κ. Derveaux στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου του «διευθέτηση και επέκταση τών κατοικημένων περιφερειών», αναπτύσει και μελετά τά γενικά προβλήματα της αρχιτεκτονικής τών πόλεων. Σημειώνει την ανάγκη σχεδίου επέκτασής των. Όπως και καυτηριάζει την άνεπάρκεια τών κυβερνητικών ύπηρεσιών. Μελετά τους νόμους και τίς αποφάσεις πού είτε δέν εξετελέσθησαν είτε παρεγράφηκαν. Άκόμα την ανάγκη συχνού υγιεινού

ξανοίγματος με πάρα και δενδροστοιχίες σε κάθε πόλη. «Τὸ Παρίσι μαζί με τὰ δάση τῆς Boulogne καὶ Vincenne, δὲν ἔχουν τὰ 5 % τῆς ὅλης τῶν ἐπιφανείας σε ἐλεύθερη ἀνοιχτὴ ἔκταση. Ἐνῶ τὸ Βερολίνο ἔχει 10 %, τὸ Λονδίνο 15 %».

Ἡ ἀρρώστεια καὶ ἡ ἐγκληματικότητα εἶναι κατ' εὐθείαν ἀνάλογη μετὰ τὴν πυκνότητα τῶν κατοίκων. «Καὶ τί νὰ ποῦμε γιὰ τὰ ἐργατικά κέντρα ὅπου ἀπολύτως τίποτα δὲν ἔγινε γιὰ τοὺς ἀνθρώπινους πνεύμονες ;»

Ἄς μὴ λησμονοῦμε πὼς ἡ μεγάλη ἀρετὴ τοῦ ἀρχιτέκτονος ὅπως καὶ κάθε καλλιτέχνη εἶναι ἡ εἰλικρίνεια. Δὲν προσάπτουμε στὴν σημερινὴ ἀρχιτεκτονικὴ τὸ ὠφελιμιστικὸ τοῦ πνεύματος, «τὸ καλὸ γούστο δὲν ἀρνεῖται τὸν ὠφελιμισμόν». Εἶναι γνωστὸ τὸ ἀξίωμα τῆς γερῆς ἀρχιτεκτονικῆς: Ἄλη-θινό, ὠραῖο καὶ ὠφέλιμο ὅταν καὶ τὰ τρία συνυπάρχουν.

«Μὰ γιὰ νὰ ξαναχτίσουμε τίς πόλεις μας, λέγει ὁ Dervaux, ἢ γιὰ νὰ τίς ἐπεκτείνουμε, κάθε πρόγραμμα μοναδικὸ καὶ παγκόσμιον ἐκ τῶν προτέρων ἀποφασισμένο θὰ εἶναι ἀνῶφελο καὶ ἐπικίνδυνον. Κάθε ξένη ἐπιρροὴ σε κάθε εἰδικὴ περίπτωσις θὰ δημιουργοῦσε κατὰστασις τρομερὰ περίπλοκη. Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀρχές μας οἱ πρὸ ἀγαπητές!»

«Κι ἂν πρόκειται γιὰ χωριὸ ἢ γιὰ ξωτανὴ ἐργατικὴ συνοικίαν, ἃς βάλουμε ὅλα τὰ δυνατὰ μας στὴν ἀρχὴ νὰ γνωρίσουμε καὶ νὰ μάθουμε τὴν περιοχὴ ποὺ φθάνουμε. Νὰ πληροφορηθοῦμε τὸν ἀριθμὸ τῶν κατοίκων, τίς συνήθειές τους, τὴ δουλειὰ τους, τὰ ἔθιμά τους καὶ τίς ἀνάγκες τους. Ἄς μὴ λησμονοῦμε πὼς ὁ σχεδιαστὴς τῶν πόλεων ὅπως καὶ κάθε ἀρχιτέκτων πρέπει νὰναι ψυχολόγος. Ψυχολόγος τῆς μάζας ποὺ πρέπει νὰ διεισδύσῃ, ψυχολόγος τοῦ πελάτη του. Καὶ μόνο ἐπὶ τόπου θὰ καταμετρήσῃ τὸ δυνατό τῆς ἐκτέλεσης. Ἐπὶ τόπου τὰ ἐπίπεδα καὶ τὰ ἐμπόδια δίνουν πραγματικὰ τὴν ἰδέαν ἐκείνου ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ».

«Ὅπως ἕως σήμερον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ τέχνη τῆς εἰρήνης, ὅρισε τὸ βαθμὸ τοῦ πολιτισμοῦ κάθε ἐποχῆς — δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς θὰ μᾶς ἐγκαταλείψῃ σήμερον ποὺ τὴν ἔχομε τόσο ἀνάγκη γιὰ νὰ μᾶς ἐμπιστεύσῃ τὴν ἀνάστασις τῆς τέχνης τῶν πόλεων, καὶ θὰ ἀφίσει νὰ πνεύσῃ πάνω στὸν αἰῶνα μας μιὰ ὑποψία βαρβαρότητος — ἔτσι καὶ ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος, πιστοποιώντας τὴν ὀπισθοδρόμησιν τοῦ XIX αἰῶνα, θὰ κρίνῃ μετὰ τὸν πόλεμον τὴ διανοητικότητά μας, ἀνάλογα μετὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μας τῶν δρόμων καὶ τῶν τοποθεσιῶν».

Αὐτὸ, συνοπτικὰ, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Adolphe Dervaux, ὁ ὁποῖος ἐγύ-ρισε ὅλη τὴ Γαλλίαν καὶ πολλοὺς ξένους τόπους. Τὰ παραδείγματά του παρμένα ἀπὸ τὸν ἀνοιχτὸ κάμπο — μιὰ ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε μπροστά του ὅλα τὰ προβλήματα — θεμελιώνουν καὶ ἀποδεικνύουν ὅλη του τὴ σκέψιν ποῦναι ἑξάστερη καὶ γεμάτη ὑγίεια.

Μὲ τὴν τελευταία του φράσιν εὐχεται νὰ λυθοῦν ὅλες του οἱ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν καλὴ ἀνοικοδόμησιν τῶν κατεστραμμένων Γαλλικῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἀναδιοργάνωσιν καὶ ἐπέκτασιν ὅλων τῶν Γαλλικῶν πόλεων, ἀμφιβολίες ποὺ συχνὰ καὶ κατ' ἐπανάληψιν στυλῶναι ἄλλυτες σχεδὸν σε κάθε κεφάλαιον. Σ' αὐτὲς τίς ἀμφιβολίας θὰ ἐπιμείνουμε, γιὰτί εἶναι οἱ ἀμφιβολίες ὅλων μας,

ὄλων ἐκείνων πού ἔνοιωσαν βαθεῖα τὴν ἀναπόφευκτη ἀνάγκη τῆς ἀλλαγῆς.

Στὰ δύο πρῶτα κεφάλαια σημειώνει καὶ ἐπιμένει πρῶτα, πὼς ἡ εἰλικρίνεια εἶναι ἡ μεγάλη ἀρετὴ πού πρέπει νὰ διευθύνῃ κάθε οἰκοδομὴ καὶ κάθε πόλη καὶ ἔπειτα ταιριάζει ὅλες τὶς προλήψεις πού δυσκολεύουν καὶ ἐκμηδενίζουν κάθε προσπάθεια ὅσο κι ἂν εἶναι καλὴ καὶ εἰλικρινής.

«Ἡ φύση ἐχθρεύεται τὸ ψέμμα καὶ ἐκδικεῖται κάθε προδοσία». Ὁ ὕψος διακοσμητικὸ κτίριο δὲν στέκεται, εἶναι καθαρός πλεονασμός. Δὲν ὑπάρχουν οἰκοδομήματα πού πρέπει νὰ εἶναι ὥραῖα καὶ οἰκοδομήματα πού δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὴν ὁμορφιά, ὥπως δὲν ἐπιστρέφεται ἡ σύγκριση τοῦ ὁμορφου μὲ τὸ πλούσιο. Πόσες φορὲς ὅλοι δὲν πιστοποιήσαμε τὴν ἀσχήμια ὑπεροπτικοῦ παλατιοῦ, χτισμένου μὲ πλούσια ὕλινὰ σὲ μνημειώδη καὶ φημισμένη τοποθεσία, ἐνῶ ἕνα μέτριο κτήριο κοινῶν ὕλικῶν ἀκτινοβολοῦσε ἀπὸ ἀκατανίκητη ὁμορφιά; Στὶς περασμένες ἐποχὰς πού οἱ ἄνθρωποι εἶχαν τὸν κοινὸ νοῦ ποτὲ δὲν θὰ παραδέχοντο ἕνα ἴδρυμα πού δὲν θὰ ἦταν διακοσμητικὸ. «Κάθε παλὴρ χωριατόσπιτο δυὸ ἢ τριῶν αἰῶνων διατηρημένο σὲ καλὴ κατάσταση, κατατάσσεται στὰ ἱστορικὰ μνημεῖα. Ὅσο ἀπλό, ὅσο φτωχὸ καὶ ἂν εἶναι οἱ ἀρμονισμένες του ἀναλογίες καὶ ἡ σιλουέττα του, ὅπως καὶ τὸ γερὸ γοῦστο σὲ κάθε λεπτομέρεια, τοῦ δίνουν τὴ χάρη πού ὁ καθένας τοῦ ἀναγνωρίζει. Ὁ ἀρχαῖος ναύσταθμος ἢ ἡ μεσαιωνικὴ ἀποθήκη εἶναι ἀριστουργήματα ὅπου σήμερὰ ἐγκαθιδρύνουν τὰ μουσεῖα. Οἱ ἐρχόμενοι λαοί, ἂν ἔχουν γοῦστο, θὰ γκρεμίσουν τὶς γενικὲς μας ἀποθῆκες καὶ τὰ ἐργοστάσιά μας». Δὲν ἐπιτρέπεται στὸν ἄνθρωπο πού μπορεῖ νὰ συλλάβῃ κάτι τι μὲ ὁμορφιά, νὰ περιφρονήσῃ αὐτὴ του τὴ δύναμη. Ὅλοι θαυμάζομε τὴ μεσαιωνικὴ σχολή. «Ὅ,τι ὀνομάζεται μεσαιωνικὴ σχολή δὲν ἦταν διόλου ἐπίσημη παράδοση μὲ καθηγητὲς πού δίδασκαν ἀπὸ καθέδρας καὶ μὲ τακτικούς ἀκροατὲς. Ἦταν μόνο καλλιτεχνικὸ καὶ διανοητικὸ περιβάλλον πού προσέφερε τὰ διδακτικὰ του παραδείγματα στὴν γνώση καὶ τὴν κατανόηση τοῦ λαοῦ».

Καὶ ὁ κ. Dervaux διερωτᾶται ποῖο εἶναι τὸ ἔργο καὶ ποιά ἡ ἀξία τῶν σημερινῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ ποιά ἡ θέση τοῦ σημερινοῦ κοινοῦ. Καὶ γιὰ μὲν τοὺς πρῶτους πιστοποιεῖ τὴν ἀνάγκη νέας καὶ εἰλικρινέστερης ἐκπαίδευσης. Τόσο οἱ μηχανικοὶ ὅσο καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες. Οἱ πρῶτοι μαθαίνουν τὴν «ὀμιλούμενη» ἀρχιτεκτονικὴ σὲ δέκα μαθήματα στὸ σχολεῖο τους καὶ συγχίζουν τὴν παγκόσμια αὐτὴ τέχνη μὲ τὴν ἐξωτερικὴ μόνον φόρμα. Ὁ ὑπολογισμός δὲν εἶναι παρὰ πραγματώση πού δὲν πρέπει νὰ ἐξομοιώνεται μὲ τὴ σύνθεση τοῦ ὅλου ἰδρύματος. Ὅσο γιὰ τὸν ἀρχιτέκτονα διερωτᾶται ἂν δὲν συγχίζει τὴν τέχνη μὲ τὸ ἐπάγγελμα κι ἂν εἶναι σὲ θέση ν' ἀρμονίσῃ τὸ κτίριό του μὲ τὸ περιβάλλον, ἢ ἀκόμα χειρότερο, ἂν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐννοήσῃ τὸ τοπεῖο καὶ τὴ σχέση του μὲ τὰ σπῖτια. «Παρατηρήσετε, μᾶς λέγει, τὸ ἔργο πού λέγεται ἀκουαρέλα ἀρχιτέκτονος. Ποτὲ δὲν ἐζήτησαν νὰ ἐμβαθύνουν καὶ νὰ ἀποδώσουν τὴ φύση, ἀλλὰ ἔμαθαν στὸ ἀτελιὲ τὴ τέχνη τοῦ «rendu» ξεπλύνοντας – κατὰ τὴν ἑκφραση – ἄσχημα μικροπράγματα». Ἀρκοῦνται σὲ ἐντυπώσεις τεχνικὲς πάνω στὸν τυφλοσούρητ τοῦ ἀτελιέ. Κανένας δὲν ἀγάπησε τὸν Gauguin, τὸν Monet ἢ τὸν Renoir. (Μᾶς δίνεται ἔτσι ἡ εὐκαιρία νὰ σημειώσωμε καὶ στὸ Ἑλληνικὸ κοινὸ τὴ διαφορὰ πού ὑπάρχει μετὰξὺ τοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ τοῦ μηχανικοῦ πού σχεδὸν πάντα τὴν ἀγνοεῖ).

“Όσο γιά τήν πνευματική κατάσταση τοῦ σημερινοῦ κοινοῦ ὁ κ. Dervaux ἀναγνωρίζει τήν μεγάλη ἀνάγκη τῆς διαπαιδαγώγησης τοῦ λαοῦ ὥστε νά μπορῇ νά ἐκλέγῃ ἐκεῖνους τοὺς ἀντιπροσώπους πού θά εἶναι σέ θέση νά ἀντιληφθοῦν μέ εὐλικεῖνεια καί ζῆλο τίς ἀνάγκες του καί νά προσπαθῇ-σουν νά τίς ἱκανοποιήσουν. Σέ πολλά σημεῖα τοῦ βιβλίου του ἐπιτίθεται κατὰ τῆς ἀφροντισίας ὅλων τῶν κυβερνώντων ἀπό τὸν δήμαρχο ὡς τὸν βουλευτή. Ἀλλὰ σημειώνει τήν ἀνάγκη τῆς συγχώνευσης τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, τήν ἀνάγκη τῆς υποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσης, τήν ἐξάπλωση τῆς ὑγιεινῆς, τῆς καθαριότητος καί τοῦ comfort. Πάρα κάτω ἐξετάζει τὰ ἄπειρα ὠφελήματα πού θά πηγᾶσουν ἀπὸ τὴ συνένωση τῶν κοινωτικῶν προσπαθειῶν. «Ὁ Wells προεῖδε τὴν μελλοντικὴ ἀλληλοβοήθεια τῶν πόλεων, ὅπως ὁ Kropotkine ἀνεκάλυψε τὴν ἀλληλοβοήθεια τῶν ζώων καί τῶν φυτῶν, ὅπως καί μεῖς ὀνειρευόμεθα τὴν ἀλληλοβοήθεια τῶν ἀνθρώπων, περιμένοντας τὴν ἀλληλοβοήθεια τῶν ἐθνῶν. Ἐπικαλοῦνται τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, ἃς πραγματοποιήσωμε πρῶτα τὴν κοινωνία τῶν κοινοτήτων, πὼς δηλαδὴ ἐνωμένες θά ἐπιτύχουν αὐτὴ τὴν ὑπεραρετὴ: τὴν ἀλληλοβοήθεια. Θά εἶναι ἔργο εὐσεβὲς καί γόνιμο γιὰ τὸ γενικὸ καλὸ ὅπως καί γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονική. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν πόλεων εἶναι ἡ τέχνη τοῦ αὐριοῦ!»

Σε ἄλλη σελίδα ἀπορεῖ πὼς ἀπὸ 150 χρόνα/ καναντήσαμε νά μὴ μπορούμε νά χτίσωμε οὔτε ἓνα σπῆτι, οὔτε μιὰ πόλη. Εὐχεται τὸν ἐρχομὸ τοῦ μεγαλοφροῦς, πού θά ὀδηγήσῃ ὅλη τὴ κίνηση τῆς ὑλικῆς ἀναμόρφωσης, ἐν ἀνάγκῃ ἐναντίον ὅλων τῶν συναδέλφων του, παρὰσφύροντας τοὺς ἀμφιβάλλοντας — πρᾶγμα πού ἔκαμαν μετὰ τὸν πόλεμον οἱ διδάσκαλοι τῆς διανόησης. «Δύο πρᾶγματα ὑπάρχουν ἢ νά μᾶς πέσῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ὁ καλὸς τύραννος, ἢ οἱ ἴδιοι πολῖται νά πάρουν τὸν ἀληθινὸ δρόμο!».

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Dervaux εἶναι τὸ πρῶτον ἀπὸ μιὰ μεγάλη σειρά τόμων πού ἐτοιμάζονται ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ τεχνοκρίτη Léon Rosenthal(*) μὲ τὸ τίτλον: Συλλογὴ «Urbanisme» (ἀρχιτεκτονικὴ τῶν πόλεων). Μιὰ σειρά μελετῶν πού κατὰ τὸ πρόγραμμα τῶν ἐκδοτῶν θά διευκολύνῃ ὅλους τοὺς κυβερνητικοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς ἀρχιτέκτονας καί μηχανικοὺς πού θά ἐργασθοῦν γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν καί ἐπέκτασιν τῶν πόλεων τῆς νικητρίας Γαλλίας. Τῆς Γαλλίας πού τὴν ἔλαβε τὰ πρωτεῖα τῆς πολεμικῆς ἀποζημίωσης γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν μαρτυρικῶν ἐπαρχιῶν της, ὅπως τῆς ἐπιτραπεί ἡ ἐλευθερία τῆς στρατιωτικῆς κατάκτησης τῆς Συρίας!...

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν πόλεων εἶναι ἡ ἐπιστήμη καί ἡ τέχνη, κατὰ τὸν ὀρισμὸ τοῦ Ἀμερικάνου Ford, πού θά μεριμνήσῃ πρακτικὰ τὴν ἐκπόνησιν καί τὸν ἔλεγχον κάθε πράγματος πού ἐνδιαφέρει τὴν διοργάνωσιν ἐνὸς συνόλου ἀνθρώπων, καί ὅ,τι τὸ περίστοιχίζει. Εἶνε ἡ νέα τέχνη τῶν τελευταίων ἐτῶν καί ἡ τέχνη τοῦ μέλλοντος. Ἄν τὴν παραδέχονται ἐπίσημα καί σήμερα — μιὰ πού ὅλες οἱ πόλεις πάνω ἀπὸ 100.000 κατοικοὺς τῆς δύσης

(*) Ἐκδοσὴ Ernest Leroux, 28 Rue Bonaparte Paris VIe. Collection Urbanisme, Serie A'. Adolphe Dervaux: «L'Edifice et le Milieu».

καὶ τῆς Ἀμερικῆς εἶναι ὑποχρεωμένες νὰ ἔχουν σχέδιο ἐπέκτασης καὶ ἐξυγίανσης — αὐτὸ ὀφείλεται στὴν ἀλλαγὴ καὶ τὴν ἐξέλιξη τῶν βιοτικῶν μας ἀναγκῶν. Ἰσως νὰ ὀφείλεται ἀκόμα στὰ ἀποτελέσματα τοῦ τελευταίου πολέμου καὶ περισσότερο στὴν ἀνάγκη μιᾶς πρὸ συστηματοποιημένης παρασκευῆς γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότερη ἀντιμετώπιση τῶν ἐρχομένων. Στὶς παλιὰς ἐποχὰς οἱ πόλεις δὲν ἐχτίστηκαν στὰ κοινοῦ. Ὁ ἴδιος ὁ Dervaux ἀναφέρει πὼς ὁ ἀρχιτέκτων τῶν πόλεων πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ καὶ νὰ ἐμπνευσθῇ ἀπὸ τὰ μαθήματα τῶν γοθικῶν καὶ τοῦ μεσαίωνα. Οἱ ἀγροτικοὶ δρόμοι τῆς Γαλλίας ἀκολούθησαν τοὺς παλαιούς Γαλατικούς, καὶ τῆς Ἀμερικῆς τὰ σύντομα μονοπάτια τῶν Ἰνδιῶν. Τὸ γοῦστο καὶ ὁ κοινὸς νοῦς τῶν ἀνθρώπων τῶν περασμένων ἐποχῶν ἔλυσαν, κατὰ τὸν πρακτικότερο καὶ ὁμορφότερο τρόπο, ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ ἦσαν ἡ συνέπεια τῶν ἀναγκῶν των. Εἶναι οἱ καινούργιες ἀνακαλύψεις καὶ ἡ βιομηχανικὴ πρόοδος μὲ ὅλα τὰ νέα μέσα τῆς συγκοινωνίας ποὺ μᾶς ἀναγκάζουν ν' ἀνοίγωμε πλατυνοὺς καὶ ἴσους δρόμους, καὶ ὅχι γιὰτὶ οἱ πρὶν ἀπὸ μᾶς δὲν εἶχαν προΐδει καὶ ἐκτέλεση τὰ ἀναγκαῖα προσχέδια.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν πόλεων δὲν θὰ μεριμνήσῃ γιὰ τὴν κίνηση καὶ τὴν ζωὴ μόνο τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν. Ἡ ἐνέργειά της θὰ ξαπλωθῇ πλατύτερα σ' ὅλη τὴ χώρα. Γι' αὐτὸ μιὰ γενικὴ ἐπίβλεψη πρέπει νὰ τὴν διευθύνῃ. Μὰ πὼς μποροῦμε νὰ παραδεχθῶμε ὅτι ἡ ἐπίβλεψη αὕτη θάναί ἀποτελεσματικὴ γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ ὅλης τῆς χώρας καὶ ὅλων τῶν κατοίκων, ὅταν θὰ διοργανωθῇ ἀπὸ τὸ ἀστικὸ κράτος; Καὶ πὼς μποροῦν νὰ ὑπερισχύσουν ἀτομικὲς εἰλικρινεῖς πρωτοβουλίες, ὅταν ἡ ὁργάνωσις θὰ ζητήσῃ, εἰς βάρος τῆς δικαιοσύνης στὴν ὁποία δικαιοῦνται οἱ ἄνθρωποι, νὰ δυναμώσῃ τὴν ἰσχύ καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἀστισμοῦ; Δύο τώρα χρόνια ἐξακολουθοῦν τὰ ταξείδια ἀναφυχῆς στὶς καταστραμμένες πόλεις τοῦ μετώπου καί, παρ' ὅλη τὴν παρασημοφορίαν τῶν ἐρειπίων, καμμιά σοβαρὴ προσπάθεια δὲν ἔγινε γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησίν των. Σὲ δυὸ χρόνια μέσα τὰ περισσότερα χωριὰ τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας ἔχουν ἐγκατάστασις ἡλεκτρικὴ!

Πρέπει νὰ σημειώσωμε, γιὰ ν' ἀποφύγωμε κάθε σύγχυση, τὴ διαφορὰ ἡ ὁποία ὑπάρχει μετὰξὺ τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος ποὺ διέπει κάθε σύγχρονη ἐργασία καὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ ποὺ οὔτε λογαριάζεται. Βέβαια στὶς μεγάλες πόλεις ἡ καλὴ συγκοινωνία καὶ οἱ σχετικὲς εὐκολίες ὑπάρχουν ἢ καλύτερα προσπαθοῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ τὶς ἐπιτύχουν. Μὰ ὅλη ἡ δουλειὰ γίνεται γιὰ τὴν ἐμπορικὴ εὐκολία τοῦ τόπου, γιὰ τὸν θαυμασμὸ τῶν ξένων καὶ τὴ καλοπέρασιν τῶν πλουσίων ἀστῶν. Ἐνας περίπατος στὶς ἐργατικὲς καὶ λαϊκὲς συνοικίες θὰ μᾶς πείσῃ γιὰ τὴν εἰλικρίνεια τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος. Κι ἂν ἀκόμα, τὰ τελευταῖα χρόνια κυρίως στὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴ, μὲγάλα ποσὰ διετέθησαν γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν καινούργιων καὶ ὑγιεινῶν ἐργατικῶν συνοικιῶν μέσα σὲ πάρκα καὶ κήπους, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ φόβο καὶ τὴν ἀνάγκη τῶν κυβερνήσεων νὰ καλοπιάσουν καὶ νὰ ἀποκοιμήσουν τὸν ἐργατικὸ ὄργασμὸ καὶ τὶς ἀδικίες. Κατὰ τὸν πόλεμον στὴν Ἑλλάδα ἐσχεδιάζετο μέγας δρόμος ποὺ θὰ ἔβγαινε στὴν Ἀδριατικὴ θάλασσα καὶ θὰ ἐξουδετέρωνε τὸν μόνον δρόμον ποὺ ὑπῆρχε γιὰ τὶς συμμαχικὲς μεταφορὰς στὰ χέρια τῶν Ἰταλῶν. Τὸ σχέδιον ἔγινε γιὰ στρατιωτικοὺς λόγους χωρὶς διόλου νὰ λογαριασθοῦν οἱ ἀνάγκες τῶν κατοίκων τῶν περιφερειῶν. Ἐτοίμα πολλὰ χωριὰ θὰ ἔχαναν τὴν σημασίαν τους καὶ τὴν εὐπορίαν τους μένοντες μακριὰ ἀπὸ τὸν δρόμον ποὺ δὲν ἔγινε γι' αὐτὰ καὶ ἄλλα καινούργια θὰ ἐφύτρωναν γιὰ

τὴν ἀνάγκη τῶν σταθμῶν. Οἱ μηχανικοὶ μας, ὅπως πάντοτε, ἐδούλεψαν γιὰ τὸ κράτος καὶ ὄχι γιὰ τὸ κοινὸ καλόν. Ἐπὶ Ναπολέοντος τρίτου ὁ Haussman ἄνοιξε στὸ Παρίσι τὶς ἴσιες καὶ ἀτελεύτητες ἀρτηρίες, καταστρέφοντας διάφορα μνημεῖα καὶ παλιὰ σπίτια, γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν αὐτοκράτορα, νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸν φόβο τῶν ὁδοφραγμάτων καὶ εὐκολύνῃ τὴ γλῆγορη μετακίνηση στρατιωτικῶν δυνάμεων μέσα στὴ Γαλλικὴ πρωτεύουσα.

Ἐμπορικὸ καὶ στρατιωτικὸ πνεῦμα διακρίνει κάθε σύγχρονη ἐργασία. Τὸ κοινὸ καλὸ παραμελήθη ἢ ἂν ἔγινε τίποτα, ἔγινε γιατί ἐμπορικὰ ἢ στρατιωτικὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνῃ. Μποροῦμε νὰ παραδεχθῶμε μιὰ ἀρχιτεκτονικὴ ἐπιτυχία σ' ἓνα κτίριο. Θὰ ἀμφιβάλλωμε γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν πόλεων ὑπὸ ἀσικὸ καθεστῶς. Γιατὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν πόλεων δὲν ἐργάζεται μόνο γιὰ λουτροπόλεις καὶ ἀριστοκρατικὰς συνοικίας.

Ἡ πάλη τῶν τάξεων εἶναι ζήτημα ἰσχύος. Μὰ μιὰ πού ἡ μεταπολεμικὴ δημοκρατικὴ νοοτροπία ἀρνήθηκε τὴν τυραννίαν (τρόπος τοῦ λέγειν), ἐλπίζομε στὴ δευτέρη λύση πού διαβλέπει ὁ κ. Derivaux «οἱ ἴδιοι οἱ πολῖται νὰ πάρουν τὸν ἀληθινὸ δρόμο!»

Εἶδαμε παρὰ πάνω πὼς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν πόλεων ἐπίσημα ἀνεγνωρίσθη, καὶ ὅλα τὰ κράτη ἐνομοθέτησαν τὴν ἀνάγκη καταλλήλων σχεδίων γιὰ τὴν ἐπέκταση καὶ ἀναδιοργάνωση τῶν πόλεων. Τὸ Ἑλληνικόν, μεγάλο πιά κράτος δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ παρακολουθήσῃ καὶ νὰ μιμηθῇ τὰ παραδείγματα τῶν δυτικῶν κυβερνήσεων. Οἱ κοινωνιολόγοι ὑπουργοὶ μας ἀνοιχτοὶ σὲ κάθε εὐρωπαϊκὸ νεωτερισμὸ δέχονται κάθε κίνημα — τίτλος γιὰ ἐκλογικὴ ἐπιτυχία — καὶ ἀναθέτουν φυσικῶτα τὴ διαχείριση καὶ τὴ μελέτη κάθε ζητήματος σὲ ξένους, πού θὰ συνηγορήσουν γιὰ ἐπιθυμητὰς στὸ κράτος συμμαχίας μὲ τοὺς Μεγάλους τῆς Εὐρώπης. Ἔτσι ξακουστοὶ ξένοι ἀρχιτέκτονες πόλεων βάλθηκαν νὰ φιλοπονήσουν τὰ σχέδια τῆς πρωτεύουσας καὶ τῆς καμμένης Θεσσαλονίκης ὅπως καὶ τὴ διοργάνωση τῶν ἀγροτικῶν μας συνοικισμῶν. Συνεργεῖα ξένων κουραμπιέδων, καλὰ πληρωμένα ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, ἐργάσθηκαν μῆνες ὑπὸ τὴν διεύθυνση Γάλλου *prix de Rome*. Ἐκτακτοὶ ἀρχιτέκτονες δικοὶ μας προσεκολλήθησαν ἀκόλουθοι βορείων ξένων στὴ σύνταξη χιουμοριστικῶν ἐκθέσεων γιὰ τοὺς ἀγροτικοὺς συνοικισμοὺς. Ἐκθέσεων πού ἀντὶ τὰ προαγγέλουν τὴν ἀνάγκη σοβαρᾶς ἐργασίας — μὰ πῶς; — ἀρκοῦντο στὴν ἐξεύρεση συμβιβαστικῶν λύσεων πάνω στὴν πολύπλοκη καὶ ἀσύνδετη νομοθεσία. Ὄρες χαμένες στὴ μετάφραση τῶν νόμων πού σ' αὐτοὺς καὶ ἀπὸ αὐτοὺς θὰ ἐμπνέετο ἡ οἰκογένεια τῶν βορείων τασυνπλαινιστῶν. Αὐτὰ συνέβαιναν στὸν τόπο πού οἱ ξένοι διοργανῶνται τῆς ἀστυνομίας ἀποροῦσαν γιὰ τὴν ἐλλειπὴν κατάστασι τῶν δρόμων τῆς πρωτεύουσας καὶ ἐρωτοῦσαν μὲ σχετικὴ περιέργεια, ἂν πράγματι εἴμεθα μεῖς πού ζητοῦμε τὴ Σμύρνη καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν γιὰ νὰ τίς ἐκπολιτίσωμε.

Βέβαια εἶναι περιττὸ νὰ δίνῃ κανεὶς σημασίαν σὲ πράγματα πού ὅλοι ξέρομε πῶς εἶναι, καὶ θὰ μείνουν μόνον σχέδια γιὰ νὰ πλαισιώσουν χτυπητὰ καὶ μὲ ἀναίδεια τὸ μίζερο καὶ κυνικὸ ἔργο τῆς ὅλης ἐσωτερικῆς κατὰ-

στασης. Μελετούμε όχι την κακή πραγματοποίηση και εκτέλεση τῶν ξένων σχεδίων — μὰ πού δὲν θάφερνε τίποτε τὸ νέο στὸν τόπο πού δὲν ἔδειξε τίποτα καλό, τίποτα δικό του — μὰ τὴ φαύλη ἀτμόσφαιρα καὶ τὸν ἀνώφελο ἀνταγωνισμό πού μοιραῖα περιέβαλε τοὺς δικούς μας ἀρχιτέκτονας καὶ μηχανικούς, καὶ πού ζήτησε μέσα στὸ ἀπραγματοποίητο κακὸ νὰ στερεώσῃ κάθε μικροφιλοδοξία. Προμαντεύομε ἀκόμα τὸ μεγάλο κακὸ πού θὰ κἀνῃ στὸ λαὸ τὸ καθρέφτισμα αὐτῶν τῶν ξένων μεταρρυθμίσεων, στὸ λαό, πού ὁ ἴδιος δὲν αἰστάνθηκε ποτὲ τὴν ἀνάγκη νὰ ζητήσῃ τίποτα, μὰ πού κατάφερε πάντα νὰ πιασθῇ μὲ πείσμα σ' ὅ,τι τοῦ ἐδόθηκε χωρὶς νὰ ἐρωτηθῇ.

Ἡ προοπτικὴ τῶν μεγάλων ἔργων μᾶς κάνει πάντα νὰ παραγνωρίζωμε τὴν προκαταρτικὴ ἐργασία πού ἔχομε ἀνάγκη γιὰ νὰ μετρήσωμε τὴ δύναμὴ μας καὶ τὸ κατορθωτὸ κάθε καλλιτέρευσης.

Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται οὔτε κἂν νὰ συζητήσωμε τὴν ἐπιτυχία καὶ τὴν ἀνάθεση τῶν σχεδίων σὲ ξένους ἀρχιτέκτονας. Ἐχομε ὅμως νὰ ἐρωτήσωμε κάτι πολὺ σπουδαιότερο : μὲ τί τρόπο ἡμεῖς, οἱ ντόπιοι ἐργάτες καὶ τεχνίτες, θὰ τὰ ἐκτελέσωμε. Δὲ γνωρίζω νὰ ὑπάρχῃ οὔτε μιὰ ἐπαγγελματικὴ καὶ βιοτεχνικὴ σχολὴ στὴ χώρα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας. Ὅλα δὲ τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἑλλήνων ἀστῶν διακρίνει ἡ ἴδια κυνικὴ αὐθάδεια, ἡ ἴδια μεγαλόμανία πού διακρίνουν πολλὰ ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν ἀστῶν ὅλου τοῦ κόσμου — ἂν καὶ ἀναγνωρίζωμε τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ξένου τεχνίτη, πού ἔχει πίσω του ὅλη τὴν παράδοση τῶν περασμένων ἀριστουργημάτων. Οἱ ἀρχιτέκτονες μας ζητήσανε νὰ ἐφαρμόσουν τοὺς ρυθμοὺς τοῦ Μονάχου ἢ τὸ μοντέρνο Γαλλικὸ Λουδοβίκου XVI, ἐπρόσεξαν δὲ πολὺ νὰ ἀνοίξουν bow-window στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀττικῆς.

Πλάϊ ἀπὸ τὰ κτίρια τοὺς οἱ ταπεινὲς καὶ σεμνὲς Ἀθηναϊκὲς μονοκατοικίες, χωρὶς ἐπίδειξη, ἁρμονίζονται τέλεια μὲ τὴν ἀντίθεση τοῦ ψηλοῦ κυπαρισσιοῦ πού χωρίζει τὸν δρόμο, ἢ μὲ τὸ κομμάτι τοῦ πεύκου πού τονίζει τὴν προοπτικὴ τοῦ γραμμωτοῦ βουνοῦ στὸ βάθος.

Τὴ λύση τῆς σχέσης τοῦ κτιρίου πρὸς τὸ περιβάλλον τὴν ἔχομε μπροστά μας. Ἰδέτε τὴν Καπνικαρέα. Ἰδέτε τὸ αὐθόρμητο στὴν ἀναλογία, τὸ γραφικὸ στὴν ἔλλειψη τῆς ἰσομετρίας, τὸ τέλειο κάθε λεπτομέρειας, τὴ μελέτη κάθε σιλουέτας. Τὰ κλιμακωτὰ κεραμίδια στυλῶνουν τὸν χαριτωμένο τροῦλο πού ἀντικρίζει χωρὶς ἐντροπὴ, μὰ ἀνθρώπινα, τὸν Δαιμόνιο Λόφο. Ἔτσι ὅλη ἡ ἐκκλησιὰ χαμηλὴ καὶ μὲ τὰ πιὸ ταπεινά ὑλικά, σηκώνεται ἀλαφριά καὶ σεμνὴ, προσκαλώντας τὸν πλούσιο οὐρανὸ καὶ τὸ θεῖο φῶς τῆς Ἀττικῆς νὰ παίξουν εὐρρυθμὰ σὲ κάθε τῆς γωνιά.

Ἄς περνοῦμε συχνὰ πλάϊ ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα, κι ἂς ἀφήνωμε ἐλεύθερην τὴν καρδιά μας νὰ ὁραματίζεται στὴ γειτονιά τους. Ἴσως μιὰ μέρα, ἐπειδὴ θὰ τάχωμε πάρα πολὺ ἰδεῖ, νὰ μπορέσωμε νὰ βροῦμε τὸ μονοπάτι τῆς παράδοσης, πού θὰ μᾶς φέρῃ μὲ καλωσύνη στὸ ξάνοιγμα τῆς ἀληθινῆς δημιουργίας.